

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА, ФИЛОСОФИЯ ПРАВА

УДК 340.15(477)«1743»; 343.54

СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛІ ЗА НОРМАМИ «ПРАВ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ МАЛОРОСІЙСЬКИЙ НАРОД» 1743 Р.

Олександр ГРОМОВИЙ,
аспірант кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

SUMMARY

The article analyzes the role and place of crimes against morality in the criminal law of Ukraine Hetman under the “Rights, which is suing Malorussian people” in 1743. It is established that the criminal law and in particular the system of offenses against morality occupied an important place in this legislative-legal act. Also the article analyzes the main offenses against morality and punishment system that assumed for their commission.

Key words: crimes against morality, adultery, rape, fornication, “Rights, which is suing Malorussian people” in 1743, system of penalties.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу ролі і місця злочинів проти моралі в системі кримінального права України-Гетьманщини відповідно до «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. У ній встановлено, що норми кримінального права взагалі та система злочинів проти моралі зокрема посідали важливе місце в цьому нормативно-правовому акті. Також в статті проаналізовано основні склади злочинів проти моралі та систему покарань, які передбачалися за їх вчинення.

Ключові слова: злочини проти моралі, перелюбство, звалтування, блуд, «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., система покарань.

Постановка проблеми. У процесі розбудови суверенної і незалежної Української держави історичне минуле, правова спадщина Українського народу відіграють важливу роль. Серед багатьох історико-правових явищ велике значення для юридичної науки має дослідження системи кримінальних злочинів та покарань взагалі та злочинів проти моралі зокрема. Актуальність дослідження зумовлюється кількома причинами.

По-перше, наявні сьогодні дослідження недостатньо мірою відтворюють становлення і розвиток системи злочинів проти моралі в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (далі – «Права...»). У наукових працях, як правило, ця проблематика висвітлюється фрагментарно.

По-друге, у сучасній Українській державі відбуваються складні і неоднозначні процеси реформування системи кримінального права: прийняття нових нормативно-правових актів сприяє демократизації та гуманізації сфери права, його пристосуванню до вимог сьогодення, до реалій повсякденного життя з урахуванням тих чинників, які склались у сучасному світі. З огляду на важливі перетворення у вітчизняному праві значущим і актуальним є здійснення цього історико-правового дослідження.

Актуальність теми. Питання історичного розвитку системи кримінального права України-Гетьманщини взагалі, та злочинів проти моралі в нормах «Прав...» зокрема були предметом досліджень таких вчених як І.Й. Бойко, К.А. Вислобов, М.І. Колос, В.С. Кульчицький, Д.І. Любченко, О.В. Макаренко, П.П. Музиченко, Т.О. Остапенко, В.А. Смолій, Н.В. Сушицька, І.Б. Усенко.

Слід сказати, що чималий перелік досліджень присвячено питанням злочинів проти моралі та історії кримінального права взагалі. Проте жоден із науковців досі не ставив собі за мету дослідити проблему законодавчої регламентації

цієї категорії злочинів в конкретні історичні періоди. Втім, є дисертація Л.С. Кучанської «Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України» (2007 р.), у якій автор присвячує один з підрозділів історичним аспектам еволюції системи злочинів проти моралі в кримінальному праві України. Крім того, можна виділити низку дисертаційних праць з історії кримінального права, які торкаються питань розвитку системи злочинів проти моралі у досліджуваній період. Серед них можна назвати праці Н.В. Сушицької «Розвиток українського і російського кримінального права у другій половині XVII – XVIII ст.» (2011 р.), О.В. Макаренко «Злочини і покарання в праві Української Гетьманської держави 1648 – 1657 рр.» (2011 р.), Д.І. Любченка «Розвиток кримінального права Гетьманщини у другій половині XVII – XVIII ст.» (2006 р.), Т.О. Остапенка «Правова система України-Гетьманщини у другій половині XVII – 80-х рр. XVIII ст.» тощо.

Отже, **метою статті** є виявлення історичних закономірностей становлення та побудови системи злочинів проти моралі за нормами «Прав...» 1743 р. Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

- встановити, які саме види злочинів проти моралі регламентувалися нормами «Прав...»;
- з'ясувати, чому ця система протиправних діянь визнавалася злочинами в Україні-Гетьманщині;
- виявити, які покарання встановлювалися за скоєння цих злочинів в «Правах...».

Виклад основного матеріалу дослідження. Злочини проти моралі здебільшого передбачалися главою 23 «Прав...» «О казни и наказаній прелюбодѣвъ, блудниковъ, насилниковъ женъ и дѣвиць, такожъ мужеложниковъ и скотоложниковъ».

Чотирнадцять артикулів цієї глави передбачали як традиційні склади злочинів (перелюбство, викрадення

чужих жінок, насильницьке одруження, багатоженство, кровозміщення, звідництво), так і відносно нові (мужолозтво, скотолозтво, розбещення малолітніх).

Артикул 1 «О прелюбодѣи и прелюбодѣйцѣ» передбачає кримінальну відповідальність за перелюбство. В цьому артикулі дається визначення перелюбства як діяння, що підлягало кримінальному покаранню. Під перелюбством законодавець розумів статевий зв'язок одруженого чоловіка або заміжньої жінки з іншими жінками або чоловіками, які знаходяться або не знаходяться у шлюбних стосунках. Важливою підставою для притягнення до кримінальної відповідальності за перелюбство була необхідність підтвердження факту здійснення цього протиправного діяння, що свідчить про певну прогресивність цього артикула [7, с. 440].

Артикул 2 «О казны за прелюбодѣяние» встановлює покарання за вчинення перелюбства та діянь, які впливають із вчинення цього злочину. Зі змісту пункту 1 цього артикула «Казнь прелюбодѣемь доказателствы из обличеннымь» впливає, що чоловік, який застав свою дружину з іншим чоловіком, повинен знайти свідків цього факту серед своїх працівників або сусідів, передати обвинувачених до відповідного суду для судового розгляду. Якщо суд визнає відповідних осіб винними у здійсненні перелюбства, то за вчинення цього злочину передбачається смертна кара у формі відсічення голови. Цікавим видається положення цього пункту, що передбачає випадок здійснення чоловіком самосуду над своєю дружиною та іншим чоловіком, з яким вона його зрадила. Якщо в суді буде доведено їхню провину, то чоловік, який здійснив самосуд, ніякому покаранню підлягати не буде.

Пункт 2 артикула 2 «О трикратномъ увѣщаніи прелюбодѣа» вказує на випадок настання юридичних наслідків в разі триразового попередження чоловіком іншого чоловіка, щоб той не підходив до його дружини, і застання його зі своєю дружиною у відлюдному місці. В цьому випадку чоловік міг доставити їх до суду для судового розгляду, а якщо він не зміг цього зробити і наніс ушкодження або вбив дружину з коханцем, то нести відповідальність в цьому випадку він не буде [9, с. 414].

Пункт 3 цього артикула «О муже от прелюбодѣа убитомъ» передбачає кримінальну відповідальність за вбивство коханцем законного чоловіка жінки. Законодавець передбачає досить суворі юридичні наслідки для коханця та дружини, які настають в разі вбивства законного чоловіка, а саме смертну кару для них обох. Крім того, цей пункт містить додаткову санкцію у вигляді матеріальної компенсації спадкоємцям вбитого за рахунок рухомого та нерухомого майна вбивці. Таким чином, це положення направлене не лише на охорону життя законного чоловіка, а й на охорону майнових прав та інтересів його спадкоємців.

Останній, четвертий, пункт другого артикула «О дѣвици или вдовѣ прелюбодѣйствующей» передбачає кримінальну відповідальність за перелюбство, яке здійснила дівка або вдова. Законодавець передбачає на цей випадок аналогічний порядок притягнення особи до відповідальності, як і у пункті 2 вказаного артикула. Але юридичні наслідки та санкції за цей злочин відрізняються – вони є більш м'якими, порівняно із вищезазначеним пунктом. На нашу думку, це можна пояснити тим, що перелюбство, здійснене законною дружиною, посягає не лише на певні моральні засади суспільства, а й на основи сімейного благополуччя. Цей пункт передбачає покарання у вигляді побиття плітми та розгами (якщо перелюбство вчинено дівкою або вдовою вперше) або у вигляді штрафу (залежно від особи, яка вчинила цей злочин).

Слід відзначити, що «Права...» захищали інтереси не лише чоловіка, але й дружини. Так, артикул 3 «В какихъ случаяхъ мужъ на жену свою за прелюбодѣяние

челобитствовать не можетъ» містить такий перелік причин, за яких чоловік не може оскаржити факт перелюбства своєї дружини:

1) коли і він сам здійснює перелюбство; в цьому випадку слід розуміти, що відповідний факт здійснення перелюбства з боку чоловіка також повинен бути підтверджений та доведений в суді;

2) якщо чоловік сам надав дружині певну причину для здійснення перелюбства або якщо він сам є такою причиною; щодо цього положення можна припустити, що такими причинами для її перелюбства може бути фізична або психічна образа з боку чоловіка, невиконання ним своїх подружніх обов'язків, певна хвороба тощо;

3) якщо дружина здійснила перелюбство не за своєї власної волі, а в результаті примусу або насильства; на нашу думку, в цьому випадку має місце не перелюбство, а інший склад злочину – згвалтування або примус щодо вступу до статевого зв'язку;

4) якщо дружина, здійснюючи перелюбство, вважала, що робить це зі своїм чоловіком; можна припустити, що така помилка в особі була можливою лише в певних особливих випадках: стані сп'яніння, певному психічному стані тощо;

5) якщо чоловік знав про факт здійснення перелюбства своєю дружиною, але продовжував жити з нею подружнім життям; в цьому випадку, на думку законодавця, має місце мовчазна згода чоловіка з фактом подружньої зради його дружини.

У всіх вищезазначених випадках чоловік не може скажитися до суду, а навіть якщо така скарга і буде здійснена, суд повинен її відхилити при доведенні хоча б однієї зі вказаних причин [3, с. 49].

Наступним злочином проти моралі, який було передбачено «Правами...», є викрадення чужої дружини. Склад цього злочину регламентовано артикулом 4 «О похитителяхъ чужихъ женъ», із аналізу змісту якого видно, що законодавець передбачав міру покарання у вигляді смертної кари за вчинення цього злочину. Причому суб'єктами цього злочину були як чоловік, що викрав чужу дружину, так і сама дружина, якщо акт викрадення було здійснено з її волі. Цікаво зазначити, що важливу роль в процесі призначення покарання за цей злочин відіграє сам законний чоловік, який має право помилювати свою дружину. Також, як і в попередніх артикулах, «Права...» встановлюють додаткову відповідальність майнового характеру в разі викрадення майна законного чоловіка. Відшкодування таких майнових збитків, якщо вони мали місце, здійснювалося за рахунок майна викрадача після його страги. Крім того, законодавець вказує, які юридичні наслідки настають в разі вбивства законного чоловіка викрадачем або вбивства викрадача особою, що його переслідувала. В цьому випадку в дію вступає відсилка до артикула 1 вказаного розділу, тобто справа вирішувалася в порядку, що передбачав кримінальну відповідальність за вбивство законного чоловіка в разі перелюбства.

Наступний цікавий склад злочину проти моралі, який необхідно розглянути, – це насильницьке одруження дівчини або вдови. Кримінальну відповідальність за це злочинне діяння передбачає артикул 5 «О насилномъ взятіи в супружество дѣвицъ или вдовы», який містить два пункти: «О казны за насилно взятую в супружество и о награжденіи за безчестіе и убытки», «О дѣвици, уведеной без вѣдома родителейъ и сродниковъ по ея соизволенію».

Аналіз змісту пункту 1 цього артикула дає змогу встановити, що об'єктивна сторона цього злочину включала в себе низку дій, які вчиняв злочинець, а саме викрадення дівки, дружини або вдови, умовляння або погроза священнику з метою їхнього заручення та вступ у статевий зв'язок із викраденою. За вчинення відповідних дій «Пра-

ва...» передбачали смертну кару у вигляді відрубання голови. Крім того, як і попередні статті, цей пункт вказує на матеріальне відшкодування шкоди, яку отримала потерпіла, – 1/3 частина від вартості майна злочинця, а у випадках завдання потерпілій більшої шкоди закон встановлював необмежену матеріальну відповідальність. Як і в попередніх статтях, злочинець міг бути помилуваний в разі, якщо потерпіла побажає взяти його за законного чоловіка [4, с. 78].

Пункт 2 статті 5 передбачає наслідки на випадок добровільного одруження дівчини без відома та згоди батьків та родичів. В такій ситуації закон передбачав лише міру майнової відповідальності по відношенню до неї, яка також була передбачена в іншій главі «Прав...». Дівчина позбавлялася права на будь-яке батьківське або материнське майно та спадщину, а також повинна була повернути речі або майно, яке взяла із собою під час втечі з обвинуваченим. Чоловік, який взяв за дружину цю дівчину, звільнявся від смертної кари, але за рішенням суду також повинен був компенсувати вартість майна, яке дівчина забрала під час втечі у своїх батьків.

Важливе місце в системі злочинів проти моралі норми «Прав...» відводили дво- та триженству, дво- та трижеству. Цьому складу злочину в цій главі присвячено статтю 6 «О тѣхъ, котрымъ по двѣили по три жены, такожъ двухъ или трехъ мужей в другъи мѣють». Стаття складається із двох пунктів: «Казнь тѣмъ, которые оставя своихъ супруговъ с другими бракомъ сочетаются», «Супругъ, оставивший супруга своего и с другимъ бракомъ сочетавшийся, когда воленъ от смерти». Як видно зі змісту першого пункту цього статті, суб'єктами вказаного злочину можуть бути як чоловік, так і жінка, які при наявності свого законного живого чоловіка або дружини та законного живого чоловіка або дружини особи, з якою вступають у шлюб, уклали інший шлюб. Важливою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є факт обізнаності особи про наявність живого законного чоловіка або дружини у особи, з якою укладається шлюб. Санкція, передбачена цим пунктом, – смертна кара. Виключенням із цього положення є випадок, коли шлюб із попередньою особою було розірвано належним чином відповідно до церковних канонів або коли укладення такого нового шлюбу було здійснено без відома самої особи.

Другий пункт також передбачає певні обставини, за яких особа, що вчинила це діяння, звільняється від смертної кари. В цьому пункті законодавець, як і в деяких попередніх статтях цієї глави, покладає можливість звільнення від смертної кари особи, що вчинила цей злочин, на законного чоловіка або дружину.

Значна увага в цьому нормативному акті приділена такому злочину, як кровозмішення. Кримінально-правова регламентація вказаного протиправного діяння здійснена в статті 7 цієї глави, який має назву «О кровосмѣшеніи». Як і попередній, цей стаття складається з двох пунктів, які передбачають різні види кровозмішення як злочинного діяння: «О кровосмѣшеніи сродства в ближайшомъ степени» та «О кровосмѣшеніи сродства в дальшомъ степени и о блудодѣяніине в сродствѣ». Як видно із самих назв пунктів, вони регламентують кримінальну відповідальність за кровозмішення в різних ступенях спорідненості.

Отже, пункт 1 встановлює смертну кару у вигляді відрубання голови, якщо особи, які знаходилися в близькому ступені спорідненості і які відали про це, вступили у статевий зв'язок. Цікаво, що законодавець в цьому пункті не вказує, які саме особи вважаються близькими родичами, тобто не уточнює поняття «близького ступеня спорідненості», посилаючись лише на церковні та світські заборони щодо укладення шлюбу [9, с. 415].

Більш докладний зміст можемо знайти у пункті 2 цього статті, який містить певну диференціацію покарань за кровозмішення залежно від майнового стану особи та повторності діяння, яка вперше зустрічається в тексті «Прав...» стосовно відповідальності за злочини проти моралі. Для осіб, які знаходилися у дальньому ступені спорідненості («Права...», як і в попередньому пункті, не вказують, які саме особи відносяться до цієї категорії), встановлювалися такі санкції за кровозмішення:

1) для бідних осіб, які вчинили цей злочин вперше, – тілесні покарання;

2) для бідних осіб, які вчинили цей злочин вдруге, – тілесні покарання, але вдвічі жорстокіші, порівняно з першою категорією;

3) для бідних осіб, які вчинили цей злочин втретє, – вигнання з міста та виключення з числа порядних людей;

4) для заможних осіб, які вчинили цей злочин вперше, – арешт та штраф;

5) для заможних осіб, які вчинили цей злочин вдруге, – арешт та штраф, удвічі більший, порівняно з попередньою категорією;

6) для заможних осіб, які вчинили цей злочин втретє, – вигнання із суспільства та виключення із складу добрих та порядних осіб, а також публічне оголошення про їхній безчесний вчинок.

Серед злочинів проти моралі «Права...» також вказують зв'язок. Відповідальність за цей злочин регламентується статтю 8 вказаної глави, який має назву «О наказаніи и казни сводниковъ и сводницъ». Слід зазначити, що суб'єктами цього злочину «Права...» визнають не лише осіб, які шляхом умовляння схиляли дівок, вдів або заміжніх жінок до блудного та непристойного життя, але й осіб, які про це знали, але не повідомляли, а також батьків відповідних осіб, які втягували у непристойне життя своїх дітей. Важливою ознакою цього злочину також є корисливий мотив, тобто факт отримання прибутку від зайняття вказаними особами непристойною діяльністю. За вчинення цього діяння вперше передбачалися членушкодувальні та тілесні покарання у вигляді відрізання вух та носу, биття розгами, а також вигнання з міста. За повторність діяння передбачалася смертна кара шляхом відрубання голови. Аналогічне покарання законодавець передбачає для третьої категорії суб'єктів, певним чином розглядаючи родинний зв'язок як обтяжуючу обставину. Цікавим видається той факт, що особи, які в результаті цих дій займаються блудом та непристойними справами, ніякої відповідальності за цим статтю не несуть.

Достатньо новим складом злочину, який передбачено нормами «Прав...», є скотолозтво, мужолозтво та інші види неприродного статевого зв'язку. Покарання за вказані злочини передбачені статтю 9 цієї глави «О казни противосестественно блудящихъ». Як видно зі змісту статті, законодавець встановлює дуже жорстоке покарання за ці злочини, – кваліфіковану смертну кару шляхом спалення. Таку жорстокість, на нашу думку, слід пояснити тим, що ці діяння посягають не лише на моральні засади суспільного життя, але й на певні церковні канони, про що також вказано в статті.

Велику увагу «Права...» приділяють такому злочину, як вбивство жінкою своїх незаконнонароджених дітей, відносячи це діяння до системи злочинів проти моралі. Кримінально-правову характеристику вказаного злочину містить стаття 10 цієї ж глави, який має назву «О казни женска пола за убійство дѣтей, блудно прижитыхъ». Стаття містить чотири пункти, які вказують на різновиди цього злочину. Пункт 1 вказує на загальне правило, яке застосовується при вчиненні цього злочину. Отже, жінка, яка народила дитину в результаті незаконного статевого

зв'язку, а також чоловік, від якого її було народжено, в разі вбивства цієї дитини підлягають смертній карі шляхом відрубання голови [1, с. 256].

Другий пункт артикула 10 вказує на випадок таємного поховання вбитої незаконнонародженої дитини. Отже, якщо жінка таємно поховала свою новонароджену дитину, а в суді сказала, що народила мертву, суд не повинен вірити її показанням без суттєвих доказів. Вважалося, що така жінка накликала на себе підозру тим, що нікого не позова-ла і здійснила акт поховання таємним шляхом. Якщо така жінка в результаті слідчих дій зізнавалася у цьому злочині, то вона підлягала смертній карі, як у попередньому пункті. Якщо вона не визнавала свою провину, то відносно неї застосовувалося покарання за блуд та перелюбство.

Третій пункт вказує на вбивство жінкою ще не народженого живого плоду. Як бачимо зі змісту цього пункту, жінка, яка здійснила вбивство ненародженого плоду, підлягає смертній карі. Також пункт передбачає і додаткових суб'єктів цього злочину, – осіб, які допомагали в здійсненні цього злочину. Ці особи також підлягають смертній карі.

Останній, четвертий, пункт цього артикула регламентує покарання у разі пошкодження жінкою свого ненародженого плоду. У цьому разі законодавець передбачає менш суворе покарання за ушкодження плоду, незалежно від того, народжувала чи не народжувала жінка дитину до цього. Санкція цього пункту передбачає публічне покарання або штраф. Цікаво, що суб'єктом вказаного злочину за цим пунктом може бути лише сама жінка. Ніякі інші особи, які могли допомагати їй в цьому, як суб'єкти злочину не передбачені.

Наступний склад злочину проти моралі передбачено артикулом 11 «О наказаній или казни блудницъ, которые дѣтей своихъ подкидываютъ, но не умерщвляютъ». В ньому йдеться про підкидання жінкою своїх незаконнонароджених дітей. Артикул складається із двох пунктів. В пункті 1 регламентується випадок, коли жінка залишає свою новонароджену дитину в безпечному місці, намагаючись лише приховати свою ганьбу. В цьому пункті міститься відсилка до пункту 2 артикула 7, який передбачає відповідальність за кровозміщення, а саме тілесні покарання, штраф, вигнання з міста тощо. Вид та ступінь тяжкості покарання також залежав від майнового та суспільного стану злочинця.

Другий пункт передбачає кримінальну відповідальність за полишення новонародженої дитини жінкою на смерть. В цьому пункті законодавець передбачає два випадки, встановлюючи за них різну міру покарання, залежно від наслідків цього злочинного діяння:

– якщо жінка залишила дитину в небезпечному місці, усвідомлювала це, бажала смерті дитині і дитина померла; в цьому випадку встановлюється міра покарання у вигляді смертної кари;

– якщо жінка залишила дитину в небезпечному місці, усвідомлювала це, бажала смерті дитині, але дитина була знайдена живою; в цій ситуації простежується досить цікавий підхід законодавця щодо встановлення відповідальності – передбачається застосування санкції пункту 1 цього артикула, але міра покарання є вдвічі жорстокішою.

Одне із визначних місць в системі злочинів проти моралі за нормами «Прав...» посідає згвалтування. Цьому злочину присвячено артикул 12 «О насиліи двѣицы или жень», який складається із п'яти пунктів.

Перший пункт цього артикула встановлює покарання гвалтівнику та його помічникам. Як ми можемо побачити із тексту цього пункту, потерпілою в цьому злочині могла бути як дівка, так і вдова або заміжня жінка. Важливою ознакою для встановлення факту згвалтування повинен бути крик потерпілої, також наявність свідків, які прибігли на цей крик. Саме ці люди, а також сама потерпіла своїми показаннями в суді могли довести факт вчинення згвалтування.

Вельми цікаве положення міститься в пункті 2 цього артикула. Вказаний пункт встановлює відповідальність за згвалтування жінки «нечесного стану», тобто такої, що раніше була звинувачена у вчиненні злочину проти моралі. Законодавець охороняє статеву свободу такої жінки так само, як і будь-якої іншої.

Пункт 3 регламентує випадок, коли на крик потерпілої ніхто не прибіг. В цій ситуації для доведення факту згвалтування жінка повинна представити вагомі докази у вигляді слідів на тілі, а також підтвердити це присягою в суді. Як і в низці попередніх артикулів, законодавець передбачає можливість звільнення гвалтівника від покарання, якщо потерпіла побажає взяти його за чоловіка. Щоправда, це не звільняє його від судового покарання, сутність якого не вказана у тексті цього пункту [9, с. 415].

Четвертий пункт вказує на випадок виникнення сумнівів у вчиненні згвалтування через певні причини. Відповідно до цього пункту до таких причин відноситься випадок, коли дівчина мала можливість кричати, але не кричала під час здійснення злочину. Крім того, якщо така дівчина повідомляла про факт її згвалтування лише через певний час, то потенційний гвалтівник ніякої відповідальності не ніс. На нашу думку, в цьому пункті законодавець захищав права чоловіка від наклепу в здійсненні цього злочину з метою його шантажування тощо.

Нарешті, останній, п'ятий, пункт встановлює кримінальну відповідальність за згвалтування у безлюдному місці. Для доведення вини гвалтівника навіть за вчинення злочину у безлюдному місці потрібні певні докази, якими можуть бути свідчення осіб, до яких прийшла постраждала дівчина. Це можуть бути її батьки, родичі або будь-які особи, що зустрінуться їй на шляху після цього злочину. Міра покарання за згвалтування у безлюдному місці не відрізнялася від попередніх пунктів – смертна кара.

Особливий вид згвалтування та відповідальність за нього регламентуються артикулом 13 цієї глави «О насиліи монахинъ». Цей артикул передбачає наявність особливої категорії потерпілих – черниць. Як випливає із цього артикула, особа потерпілої в цьому випадку є кваліфікуючою ознакою згвалтування, за що встановлюється більш жорстока міра покарання – смертна кара шляхом відрубання голови та матеріальна компенсація за рахунок майна злочинця як додаткове покарання. Як і в попередніх артикулах, на нашу думку, це пояснюється більш широким об'єктом злочину, до якого включається не лише суспільна мораль та статеві свободи, але й певні церковні правила та канони.

Останній склад злочину проти моралі, що передбачався «Правми...», регламентує артикул 14 «О дѣторастителяхъ», який характеризує низку дуже тяжких злочинів цієї категорії: статевий зв'язок із малолітньою особою, розбещення малолітньої особи, згвалтування малолітнього неприродним способом тощо. За ці злочини встановлено найсуворішу міру покарання, передбачену цією главою, – четвертування або спалення в поєднанні з матеріальною компенсацією за рахунок майна злочинця. Артикул передбачає і певну обтяжуючу обставину, якою є смерть потерпілої особи. В цьому випадку законодавець встановлює разом із вказаною смертною карою вдвічі більший розмір матеріальної компенсації родичам померлої особи.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз положень «Прав...», присвячених характеристиці злочинів проти моралі, дає змогу говорити про досить високий рівень регламентації цієї категорії злочинів на законодавчому рівні, порівняно з попередніми історичними періодами та попередніми джерелами кримінального права на українських землях. В цьому документі існує широка класифікація таких злочинів, а також докладно встановлюється система покарань за їхнє скоєння.

Список використаної літератури:

1. Бойко І.Й. Кримінальні покарання в Україні (IX – XX ст.) : [навч. посібник] / І.Й. Бойко. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 546 с.
2. Бойко І.Й. Цивільне право Гетьманщини за Кодексом 1743 р. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.Й. Бойко. – Львів, 1999. – 25 с.
3. Кистяковский А.Ф. Исследование «Прав, по которым судится малороссийский народ» / А.Ф. Кистяковский. – К. : Университетская типография, 1879. – 276 с.
4. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у XVIII столітті / В.С. Кульчицький. – Львів, 1958. – 372 с.
5. Месяц В.Д. История кодификации права на Украине в первой половине XVIII в. / В.Д. Месяц. – К. : ВИНИТИ, 1964. – 433 с.
6. Музыченко П.П. История государства и права Украины в вопросах и ответах / П.П. Музыченко, Н.И. Долматова. – Х. : Одиссей, 1999. – 286 с.
7. Остапенко Т.О. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. – важливий етап систематизації права України-Гетьманщини XVIII ст. / Т.О. Остапенко // Актуальні проблеми політики. – 2014. – № 51. – С. 440–450.
8. Остапенко Т.О. Правова система України-Гетьманщини у другій половині XVII – 80-х рр. XVIII ст. : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Т.О. Остапенко. – О., 2011. – 243 с.
9. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. / Національна Академія наук України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К. : Глобус, 1997. – 768 с.
10. Ткач А.П. Про кодифікацію права на Україні у XVIII – першій половині XIX ст. / А.П. Ткач // Вісник Київського університету, серія економіки та права. – 1961. – Вип. 1. – С. 231–240.